



**DIE ONTWERP VAN 'N POSTMODERNISTIESE
MODEL VIR BEROEPSVOORLIGTING**

deur

SUZANNE ELIZABETH BESTER

**Voorgelê ter gedeeltelike vervulling van die vereistes vir die
graad**

Doctor Philosophiae

in die

**DEPARTEMENT OPVOEDKUNDIGE VOORLIGTING
EN BERADING
FAKULTEIT OPVOEDKUNDE**

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA

Promotor: Professor Dr J G Maree

Pretoria

Oktober 1999

VERKLARING

Hiermee verklaar ek,

Suzanne Elizabeth Bester

dat die proefskrif wat ek hiermee vir die graad Doctor Philosophiae aan die Universiteit van Pretoria indien, my eie werk is en nie voorheen deur my vir 'n graad aan 'n ander universiteit ingedien is nie.



Suzanne Elizabeth Bester

Oktober 1999

DANKBETUIGINGS

Met opregte dank aan:

- Professor Dr J G Maree vir sy besonder bekwame, effektiewe en ondersteunende studiebegeleiding wat my deur hierdie studie gedra het.
- Professor Dr Coley Lampbrecht (Dekaan van die Fakulteit Opvoedkunde by RAU) wat op indirekte wyse 'n groot bydrae tot hierdie studie gelewer het.
- Professor Dr L J Jacobs (Direkteur van die Sentrum vir Kinder- en Volwasseneleiding aan die Universiteit van Pretoria) wat die uitvoer van die gevallestudies moontlik gemaak het.
- Aan al die Universiteite en Teknikons wat hul belangstelling, ondersteuning en entoesiasme teenoor hierdie studie gedemonstreer het by wyse van die besondere bydraes wat tot hierdie studie gemaak is.
- Die kliënte sonder wie hierdie studie nie moontlik sou gewees het nie.
- Dr Linda Strydom vir die taalversorging.
- Adrie van Dyk en Marina Malan wat altyd bereid was om te help.

'n Besondere woord van dank aan die volgende persone:

- My man Gerhard wat my bygestaan, motiveer en ondersteun het in alle opsigte.
- My dogter Sandra wat, so glo ek, op hierdie aarde geplaas is om vir my 'n bron van inspirasie (en hulp) te wees.

- My skoonpa Hennie wat 'n finansiële bydra tot die studie gemaak het.
- Janine Smith wat my elke dag gemotiveer het om die studie te voltooi en wat soms met raad en daad betrokke geraak het.
- Nicolette en Debbie wat gereeld gesorg het vir 'n koffiepouse om die spanning en harde werk te help verlig.

*Aan Hom wat deur sy krag wat in ons werk, magtig is om oneindig meer te doen as
wat ons bid of dink, aan Hom kom die eer toe*

Efesiërs 3:20-21

OPSOMMING

TITEL:	Die ontwerp van 'n postmodernistiese model vir beroepsvoorligting
KANDIDAAT:	Suzanne Elizabeth Bester
PROMOTOR:	Professor Dr J G Maree
DEPARTEMENT:	Opvoedkundige Voorligting en Berading
GRAAD:	PhD (Opvoedkundige Sielkunde)

Samevatting

Verandering vorm 'n integrale en noodsaaklike komponent van ontwikkelende samelewings. Hierdie verandering kan enersyds teweeggebring word deur die besondere behoeftes wat 'n bepaalde gemeenskap op 'n gegewe tydstip ervaar. Andersyds kan dit ook tot stand kom vanweë wêreldwye tendense wat ontwikkeling en verandering insisier. Die postapartheid Suid-Afrikaanse gemeenskap wat op die vooraand van die 21ste eeu staan, is geen uitsondering in hierdie verband nie en word tans onderwerp aan 'n proses van herstrukturering om aan 'nuwe' politieke en sosiale verwagtinge te voldoen. Verder word die wêreldwye bewegingsverskuiwing van 'n moderne na 'n postmoderne era ook tans deur Suid-Afrikaanse gemeenskappe ervaar.

Hierdie proses van verandering behoort in alle samelewingsinstellings geïntegreer te word en hou hierom bepaalde implikasies vir die studieterrein van beroepsvoorligting in. Hernuwing op die gebied van beroepsvoorligting behoort die politieke en sosiale samelewingsveranderinge, asook die postmoderne invloede te reflekteer en akkommodeer. Dit het krities noodsaaklik geword dat beroepsvoorligting vir die meerderheid van die Suid-Afrikaanse bevolking toeganklik gemaak word. Terselfdertyd moet dit steeds die behoeftes en diversiteit van individuele leerders hanteer.

Hierdie studie poog om 'n potensiële postmodernistiese model vir beroepsvoorligting te ontwerp. Hierdie model sal geskoei wees op die uitgangspunte wat deur die postmodernistiese benadering voorgestaan word. Dit behels 'n beradingsproses wat deur beroepsvoorligting aan alle leerders, ongeag ras, geslag, ouderdom of kultuur gebied word.

Die voorligtingsinhoude voltrek aan die hand van 'n narratiewe benadering wat in drie fases verloop.

Die studie poog verder om die buigsaamheid van 'n potensiële postmodernistiese model tot beroepsvoorligting aan die hand van 'n literatuurstudie, *ex post facto*-navorsing, asook aksienavorsing te illustreer. *Ex post facto*-navorsing voltrek wanneer gefokus word op gevallestudies waar kliënte reeds voorligting ontvang het aan die hand van die tradisionele benadering tot beroepsvoorligting. Hierdie benadering word dan vergelyk met 'n voorgestelde postmodernistiese benadering tot voorligting. Die gevallestudie metode word verder by wyse van aksienavorsing gekontinueer wanneer gefokus word op gevallestudies waar kliënte voorligting ontvang aan die hand van 'n potensiële postmodernistiese model vir beroepsvoorligting.

Samevattend kan gesê word dat hierdie studie gerig is om toepassingsmoontlikhede van 'n potensiële postmodernistiese model vir beroepsvoorligting uit te lig en die bruikbaarheid van só 'n model te illustreer.

Sleutelwoorde

Model

Ontwerp

Voorligting

Leerders

Postmodernisme

Kultuur

Aksienavorsing

Ex post facto-navorsing

Idiografiese/gevallestudies

research is also carried out by means of a few case studies with the focus on the implementation of a postmodernistic model for career counselling.

In conclusion it can be said that this study aims to highlight possibilities for a potential postmodernistic model and to illustrate its value.

Keywords

Model

Design

Guidance

Learners

Postmodernism

Culture

Action research

Ex post facto research

Idiographic/case study

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1: INLEIDING, KONSEPTUALISERING, PROBLEEMSTELLING EN PROGRAMAANKONDIGING

1.	Algemene inleiding	1
2.	Aktualiteit van die studie	4
3.	Definiëring van die navorsingsprobleem en formulering van navorsingsvrae	7
3.1	Die navorsingsprobleem	7
3.2	Die formulering van navorsingsvrae	9
4.	Navorsingsontwerp	9
4.1	Die doel van die navorsing	10
4.2	Tipes navorsing wat uitgevoer is	11
	4.2.1 Literatuurstudie	11
	4.2.2 Beskrywende navorsing	11
	4.2.3 Idiografiese-/ Gevallestudie navorsing	11
	4.2.3.1 <i>Ex post facto</i> -navorsing	14
	4.2.3.2 Aksienavorsing	14
4.3	Steekproefneming	16
4.4	Metodes waardeur inligting versamel is	17
5.	Begripsomskrywing	18
5.1	Beroep en loopbaan	19
5.2	Beroepsvoorligting en beroepsberading	19
	5.2.1 Voorligting	19
	5.2.2 Berading	20
5.3	Ontwerp	20
5.4	Model	21
5.5	Leerders	22
5.6	Postmodernism	22
5.7	Kultuur	23
5.8	Kruiskultureel, transkultureel en multikultureel	24
5.9	Verantwoordelik en verantwoordbaar	26
6.	Navorsingsprogram	26

HOOFSTUK 2: 'N OORSIG VAN ENKELE EPISTEMOLOGIESE VETREKPUNTE TOT BEROEPSVOORLIGTING

1.	Inleiding	27
2.	Trek-Faktor-benadering	34
2.1	Holland se teorie van tipes	34
2.1.1	Opsomming van die teoretiese konsepte	34
2.1.2	Primêre aannames	34
2.1.3	Persoonlikheidstipes en omgewingsmodelle	35
2.1.4	Sekondêre aannames van Holland se teorie	38
2.1.5	'n Kritiese evaluasie van Holland se teorie	41
3.	Lewensduurbenadering	42
3.1	Die ontwikkelingsbenadering van Super	42
3.1.1	'n Opsomming van die basiese teoretiese aannames	42
3.1.2	Loopbaanontwikkeling as lewenslange proses	45
3.1.3	Loopbaanvolwassenheid	51
3.1.4	Lewensrolle	52
3.1.5	Waardes	54
3.1.6	Selfkonsep	55
3.1.7	'n Kritiese evaluasie van Super se teorie	57
4.	Spesiale fokusteorieë	58
4.1	Die persoonlikheidsontwikkelingsteorie van Roe	58
4.1.1	Opsomming van die teoretiese konsepte	58
4.1.2	'n Kritiese oorsig van Roe se teorie	61
4.2	Die sosiale leerteorie van Krumboltz	62
4.2.1	Basiese teoretiese aannames	62
4.2.2	'n Kritiese evaluasie van Krumboltz se sosiale leerteorie	63
4.3	Die loopbaanbesluitnemingssteorie van Tiedeman	64
4.3.1	Die teoretiese konsepte	64
4.3.2	'n Kubusvormige besluitnemingsmodel	67
4.3.3	'n Kritiese oorsig van die besluitnemingsmodel van Tiedeman	69
5.	Die postmodernistiese epistemologie	70
6.	Samevatting	71

HOOFSTUK 3: KULTUUR EN KRUIKULTURELE FAKTORE IN DIE ONTWERP VAN 'N POSTMODERNISTIESE MODEL VIR BEROEPSVOORLIGTING

1.	Inleiding	72
2.	Omskrywing van enkele begrippe	74
2.1	Kultuur	74
2.1.1	Basiese aannames oor kultuurverskille	75
2.1.2	Kulturessensies	76
2.1.3	Die universele benadering tot kultuur	76
2.1.4	Kollektivistiese- versus individualistiese kulture	77
2.1.5	Kultuur as etiese of emiese perspektief	77
2.1.6	Die verband tussen kultuur en wêreldbeskouings	78
2.2	Ras / Etnisiteit	79
2.3	Enkulturasie en akkulturasie	81
3.	Kulturele belemmeringe wat die proses van beroeps-voorligting beïnvloed	86
3.1	Kommunikasie: Verbaal en nie-verbaal	86
3.1.1	Verbale kommunikasie	86
3.1.2	Nie-verbale kommunikasie	89
3.2	Geslagsverskille	91
3.3	Verskille in wêreldbeskouings	92
3.3.1	Die waarde-oriëntasiemodel van wêreldbeskouings	93
3.3.2	Die paradigma van Sue en Sue soos saamgestel uit twee sielkundige dimensies	95
3.3.3	Cox se drieledige model van wêreldbeskouings	97
3.4	Verskille in werkswaardes tussen kultuurgroepe	99
3.4.1	Roepingsbewustheid	100
3.4.2	Individualisme	100
3.4.3	Deeglikheid	100
3.4.4	Tydkonsep	100
3.4.5	Dissipline	100
3.4.6	Kommunikasie	100
3.4.7	Prestasiemotivering	101
3.5	Vooroordele en stereotipering	104
4.	Kultuur in 'n postmodernistiese konteks	105

5. Samevatting 106

HOOFSTUK 4: 'N OORSIG VAN BESTAANDE MODELLE VIR BEROEPSVOORLIGTING

1.	Inleiding	108
2.	Verloop van die navorsing	109
2.1	Die navorsingsgroep	109
2.2	Metode wat gevolg is met die insameling van inligting	109
2.3	Antwoorde ontvang	112
3.	Deurskouing van die inligting wat ontvang is	115
3.1	Plaaslike Universiteite	115
3.1.1	University of North West	115
3.1.2	University of Durban-Westville	116
3.1.3	University of Natal	116
3.1.4	Potchefstroomse Universiteit vir CHO	117
3.1.5	Randse Afrikaanse Universiteit	118
3.1.6	Universiteit van Stellenbosch	118
3.1.7	Universiteit van Port Elizabeth	119
3.1.8	Universiteit van Suid-Afrika	120
3.2	Plaaslike Teknikons	120
3.2.1	Natal Teknikon	120
3.2.2	Teknikon Northern Gauteng	122
3.2.3	Teknikon Witwatersrand	122
3.2.4	Kaapse Teknikon	123
3.2.5	Teknikon Pretoria	123
3.2.6	Teknikon Vrystaat	125
3.3	Internasionale Universiteite	125
3.3.1	Oxford University	125
3.3.2	Vrije Universiteit van Brussel	127
4.	'n Opsomming van die inligting wat van die onderskeie instansies ontvang is	128
5.	Samevatting	128

HOOFSTUK 5: 'N POSTMODERNISTIESE MODEL VIR BEROEPSVOORLIGTING

1.	Inleiding	130
2.	Die moderne era: Kernelemente en probleme	132
2.1	Agtergrond	135
2.2	Die kernelemente van die modernisme	136
	2.2.1 Die outonome rede	137
	2.2.2 Universalisme (totaliteitsbeginsel)	138
2.3	Probleme / Kritiek	138
3.	Postmodernisme	138
3.1	Inleiding	138
3.2	Agtergrond	142
3.3	Enkele verteenwoordigers van die postmodernistiese aannames	142
	3.3.1 Jacques Derrida (1930)	143
	3.3.2 Jean Francois Lyotard (1924)	144
	3.3.3 Michel Foucault (1926-1984)	144
	3.3.4 Richard Rorty (1931)	146
	3.3.5 Charles Jencks	146
3.4	Kernelemente van die postmodernisme	147
	3.4.1 Die postmodernisme is anti-metafisies	147
	3.4.2 Die verlies van die mens as sentrale bron van kennis	148
	3.4.3 Die postmodernisme is anti-verligting en anti-humanisme	148
	3.4.4 Die onderliggende epistemologiese benadering	148
3.5	Verskille tussen modernisme en die postmodernisme	149
3.6	Probleme / Kritiek	151
4.	Beroepsvoorligting binne 'n postmodernistiese konteks	152
4.1	Inleiding	152
4.2	Werksetiek binne die postmoderne era	154
5.	Beroepsvoorligting binne 'n postmoderne Suid Afrikaanse konteks	157
5.1	Inleiding	157
5.2	Riglyne of innovasies op die terrein van beroepsvoorligting	159
	5.2.1 Voorligters is nie eksperte nie	159
	5.2.2 Voorligters bemagtig kliënte eerder as om hulle met	

bepaalde beroepe te pas	159
5.2.3 Herskryf van 'n enkelvoudige waarheid	160
5.2.4 Beroepsontwikkeling as 'n persoonlike aangeleentheid	160
5.2.5 Loopbaanontwikkelingsteorieë is nie voorligtingsteorieë nie	161
5.2.6 Lewensverhale is belangriker as toetsresultate	161
5.3 Doelwitte vir lewensoriëntering soos vervat in Kurrikulum 2005	162
6. Konseptualisering van 'n potensiële postmodernistiese model vir beroepsvoorligting	164
6.1 'n Moontlike voorligtingsbenadering onderliggend aan 'n postmodernistiese model vir beroepsvoorligting	164
6.2 'n Werkbare definisie vir beroepsvoorligting binne 'n postmodernistiese konteks	165
6.3 Voorligtingsdoelwitte wat verken moet word in die ontwerp van postmodernistiese model vir beroepsvoorligting	165
6.4 'n Moontlike postmodernistiese model vir beroepsvoorligting op mikro- sowel as makrostrukturele vlak	167
6.4.1 'n Narratiewe basis vir 'n model van beroepsvoorligting binne 'n postmodernistiese konteks	167
6.4.2 Kulturele narratiewe	169
6.4.3 Die narratiewe benadering binne groepsverband	169
6.5 Fase in die verloop van 'n potensiële postmodernistiese model vir beroepsvoorligting op mikrostrukturele vlak	170
6.5.1 Fase een - Beginfase: Formulering van die probleem	171
6.5.2 Fase twee - Middelfase	174
6.5.3 Fase drie - Eindfase	177
7. Tegnieke	182
7.1 Tegnieke wat 'n probleem kan verhelder	182
7.1.1 Sortering van beroepskaarte	182
7.1.2 'n Leer van konstukte opbou	183
7.1.3 Teken	184
7.2 Tegnieke wat kliënte help om 'n lewensverhaal te skep	185
7.2.1 Lewenslyn	185
7.2.2 Skep van lewenshoofstukke	186

7.2.3	Suksesvolle ervarings	187
7.2.4	Voorligtingsmateriaal	188
7.2.5	<i>Collage</i>	189
8.	Aspekte wat verreken moet word in 'n potensiële postmodernistiese model vir beroepsvoorligting op makrostrukturele vlak	190
9.	Samevatting	106

HOOFSTUK 6: TOEPASSING VAN 'N POSTMODERNISTIESE MODEL VIR BEROEPSVOORLIGTING

1.	Inleiding	196
2.	Die idiografiese/gevallestudie	197
2.1	Die doel van idiografiese/gevallestudie	197
2.2	Prosedure met die gebruik van die idiografiese/gevallestudie	198
2.3	Seleksie van die idiografiese/gevallestudie	199
2.4	Verkenningmedium	199
3.	Idiografiese/gevallestudies	199
3.1	Gevallestudie een	200
	3.1.1 Identifiserende besonderhede	200
	3.1.2 Probleemstelling	200
	3.1.3 Skolastiese beeld	200
	3.1.4 Belangrike momente wat uit die ondersoek afgelei kan word	200
	3.1.5 Proses van voorligting	201
3.2	Gevallestudie twee	204
	3.2.1 Identifiserende besonderhede	204
	3.2.2 Probleemstelling	204
	3.2.3 Skolastiese beeld	205
	3.2.4 Belangrike momente wat uit die ondersoek afgelei kan word	205
	3.2.5 Proses van voorligting	205
3.3	Gevallestudie drie	208
	3.3.1 Identifiserende besonderhede	208
	3.3.2 Probleemstelling	208
	3.3.3 Skolastiese beeld	209
	3.3.4 Belangrike momente wat uit die ondersoek afgelei kan word	209

3.3.5	Proses van voorligting	209
3.4	Gevallestudie vier	212
3.4.1	Identifiserende besonderhede	212
3.4.2	Probleemstelling	212
3.4.3	Skolastiese beeld	212
3.4.4	Belangrike momente wat uit die ondersoek afgelei kan word	212
3.4.5	Proses van voorligting	213
3.5	Gevallestudie vyf	216
3.5.1	Identifiserende besonderhede	216
3.5.2	Beroepsuitdaging	216
3.5.3	Agtergrond	216
3.5.4	Proses van voorligting	217
3.6	Gevallestudie ses	219
3.6.1	Identifiserende besonderhede	219
3.6.2	Beroepsuitdaging	219
3.6.3	Agtergrond	219
3.6.4	Proses van voorligting	220
4.	Toepassingsmoontlikhede binne groepsverband	223
5.	Samevatting	223
 HOOFSTUK 7: SAMEVATTING EN AANBEVELINGS		
1.	Inleiding	225
2.	Doel met die studie	226
3.	Samevatting van die studie met die oog op aanbevelings	226
3.1	Hoofstuk een	226
3.2	Hoofstuk twee	227
3.3	Hoofstuk drie	227
3.4	Hoofstuk vier	228
3.5	Hoofstuk vyf	229
3.6	Hoofstuk ses	230
4.	Beperkings van hierdie studie	230
5.	Gevolgtrekkings	232
6.	Aanbevelings	233

6.1	Aanbevelings wat betrekking het op hierdie studie	233
6.2	Aanbevelings vir verdere navorsing	235
7.	Samevatting	235
 BRONNELYS		 237
 Bylae A: Toestemmingsbrief		 255
Bylae B: Korrespondensie plaaslike Universiteite		257
Bylae C: Korrespondensie plaaslike Teknikons		332
Bylae D: Korrespondensie internasionale instansies		371
Bylae E: Gevallestudie vyf collage		402
Bylae F: Gevallestudie ses tekeninge		405

LYS VAN TABELLE

Tabel 1.1	Nuwe beroepe vir die nuwe millenium	7
Tabel 3.1	Eienskappe van die etiese- en emiese benaderings	78
Tabel 3.2	Verskil in waardeoriëntasie in verskillende kultuurgroepe	94
Tabel 3.3	'n Opsomming van die verskil in werkswaarde tussen die Westerse samelewing en die tradisionele en 'verwesterse' swartmense	102
Tabel 4.1	Proses waardeur inligting ingesamel is van plaaslike instansies	110
Tabel 4.2	Proses waardeur inligting ingesamel is van internasionale instansies	112
Tabel 4.3	Uiteensetting van inligting ontvang vanaf plaaslike instansies	113
Tabel 4.4	Uiteensetting van inligting ontvang vanaf internasionale instansies	115

Tabel 4.5	'n Opsomming van die inligting wat van tersiêre instansie plaaslik en internasionaal ontvang is	128
Tabel 5.1	'n Teenstelling tussen die modernisme en postmodernisme	142
Tabel 5.2	Verskille tussen die modernisme en postmodernisme	150
Tabel 5.3	Verskuiwing tussen die modernisme en postmodernisme	151
Tabel 5.4	Veranderinge binne die werksetiek van die postmoderne era	155
Tabel 6.1	Proses van voorligting: Gevallestudie een	201
Tabel 6.2	Proses van voorligting: Gevallestudie twee	205
Tabel 6.3	Proses van voorligting: Gevallestudie drie	209
Tabel 6.4	Proses van voorligting: Gevallestudie vier	213

LYS VAN FIGURE

Figuur 1.1	Hipotesegenererings- en hipotesetoetsingsraamwerke	10
Figuur 1.2	Aksienavorsing	15
Figuur 2.1	'n Grafiese voorstelling van Holland se persoonlikheidstipes en beroepsklassifikasiemodel	37
Figuur 2.2	Holland se heksagoonmodel	40
Figuur 2.3	Die leermodel van loopbaanfases en -take van Super	48
Figuur 2.4	Die sirkulering- en hersirkuleringsmodel van ontwikkelingstake	50
Figuur 2.5	Die loopbaanreënboog: Ses lewensrolle in 'n skematiese lewensruimte	53
Figuur 2.6	Miller-Tiedeman en Tiedeman se kubusbesluitnemingsmodel	68

Figuur 3.1	Etnisiteit en ras - die kern van diversiteit	80
Figuur 3.2	Berry se Ekologies-Kultureel-Behavioristiese model	82
Figuur 3.3	'n Gesondheidsmodel wat akkulturasie konseptualiseer	84
Figuur 3.4	Sue en Sue se grafiese voorstelling van wêreld- beskouings	96
Figuur 3.5	Invloed op wêreldbeskouings volgens Cox se model	98
Figuur 5.1	Fase een: 'n Potensiële postmodernistiese model vir beroepsvoorligting	173
Figuur 5.2	Fase twee: 'n Potensiële postmodernistiese model vir beroepsvoorligting	176
Figuur 5.3	Fase drie: 'n Potensiële postmodernistiese model vir beroepsvoorligting	180
Figuur 5.4	'n Integrasie van die drie fases van 'n potensiële postmodernistiese model vir beroepsvoorligting	181
Figuur 5.5	'n Potensiële postmodernistiese model vir beroepsvoorligting op mikro- en makrostrukturele vlak	193-194